

Ett brev från Hedvig Charlotta till Gustaf Gottfrid

av Hedvig Bruzæus

Den tionde september 1750 skriver fru Hedvig Charlotta Nordenflycht ett brev till baron Gustaf Gottfrid Reuterholm.

Det är ett brev som idag finns på Riksarkivet och som av en lycklig slump kom till min kännedom, för att slutligen ingå i museets utställning *Ett brev betyder så mycket*.

Till en början hade vi, i utställningsgruppen, tänkt skildra hur brevskrivandet som företeelse får fäste och utvecklas under 1700-talet. Detta sker i samklang med den nya adliga salongskulturen, som med sina rötter i franskt 1600-tal härstammar från markisinnan och författarinnan Marie de Sévingé (1626-1696).

Mme de Sévingé ingick i kretsen kring markisinnan de Rambouillet, känd för sina litterära salonger, och har med sin efterlämnade brevsamling bildat skola för brevskrivningen i Europa. Det första urvalet av de Sévingés brev trycktes redan 1726 i Sverige.

Vi hade tänkt skildra den lite anonyma adelsdamen, som i sin instängda miljö skriver brev och dagbok för att förströ sig och för att träna sin uttrycksförmåga. Hon skriver också för att stilla sitt kontaktbehov med den yttre världen och för att lätta sitt hjärta, kanske finns där en kär väninna som otåligt väntar på svar. Innerst inne när hon en het önskan om att brevet skall läsas högt, kanske i samband med en litterär salong.

Men så blev det inte. I stället intog en självförsörjande, hårt arbetande kvinna parnassen, nämligen skaldinnan Hedvig Char-

HEDVIG BRUZÆUS är född 1964 i Lund.

Hon har gått på teaterskola i Skara och är utbildad dramapedagog. Fil. kand. i drama och teatervetenskap samt etnologi vid Stockholms universitet. Hon är verksam som museipedagog och programansvarig på Postmuseum sedan 1996. Tidigare har hon bl.a. arbetat på Nordiska museet och Tekniska museet samt som journalist.

lotta Nordenflycht (1718-63). Hennes korrespondens med såväl inhemska som utländska kolleger hade stor betydelse för hennes egen litterära produktion, både i form av stimulans och respons men också som ett medel att skapa nya kontakter. Hon förde på så vis fram sig själv som författarinna.

Fru Nordenflycht är en av 1700-talets främsta poeter. Hon ingår som enda kvinna i Tankebyggarorden (1753-63), det äldsta fast organiserade litterära sällskapet i Sverige. Hennes hem och salong blev snart samlingsplats för den borgerliga intellektuella eliten.

Sällskapet bestod av ett trettiootal medlemmar med Hedvig Charlotta och de fagra grevarna Gustaf Philip Creutz (1731-85), poet och diplomat, och Gustaf Fredrik Gyllenborg (1731-1808), skald och ämbetsman, som den inre kretsen. Tankebyggarorden gav ut två serier av publikationer: *Våra Försök* 1-3 samt *Witterhetsarbeten* 1-2. Denna orden kan

ses som en borgerlig motsvarighet till Vitterhetsakademien, som instiftades av drottning Lovisa Ulrika senare samma år.

Ett självporträtt

När det var bestämt att ett brev, författat av Hedvig Charlotta Nordenflycht, skulle komma besökarna på Postmuseum till del, sökte jag efter det berömda, självbiografiska brevet i original.

Detta brev är av officiell karaktär och skrivet på uppmaning av kanslirådet Anders Anton von Stiernman (1695-1765), som tjänstgjorde på Riksarkivet och hade specialiserat sig på att ge ut urkundsamlingar, biografiska och bibliografiska verk.

Nu ville han ge ut ett bokverk om lärda svenska kvinnor och vände sig då till Hedvig Charlotta Nordenflycht, som redan vid tjugosju års ålder nått stor framgång.

Av någon anledning gavs verket aldrig ut, men von Stiernman såg till att bevara manuskriptet för eftervärlden genom att låta publicisten Carl Christoffer Gjörwell (1731-1811) trycka det i sin tidning, *Svenska Mercurius*. Detta skedde dock först efter Hedvig Charlottas död 1763.

I brevet, som är daterat den 17 augusti 1745, berättar hon med inlevelse och sedvanlig uppriktighet om sin barndom och sina ungdomsår i 1700-talets Stockholm, samt på familjens lantegendom, Viby frälsesäteri i Harbo socken i Västmanland.

Det känns därför naturligt att med stöd av hennes egna ord, försöka teckna hennes bakgrund.

Hon är yngsta dotter till ämbetsmannen, i Kongl. Kammarkollegiet, kamereraren Anders Nordbohm (1675-1734) och hans hustru, kyrkoherdedottern Christina Rosin (1678-1756), som enligt Hedvig Charlotta var *med åtskilliga Biskopar och Adelige familjer förbunden*. Anders Nordbohm adlas 1727 efter lång och trogen tjänst och antar då namnet Nordenflycht.

I brevet skriver Hedvig Charlotta att hon fått en kärleksfull uppfostran:

Av dessa mina kära Föräldrar njöt jag all den ömma uppfostran, som tycktes vara tjänlig för mitt stånd och kön.

Hon berättar vidare att hon lärde sig läsa vid fyra års ålder och spelade cembalo efter noter vid åtta. Fadern lär ha upptäckt att hans yngsta dotter var *begåvad med någon kvickhet*. Han lät henne därför läsa tyska och latin för broderns informator när de var hemma på loven. Men när Hedvig Charlottas *vetgirugbet* och förmåga att *sammansätta sagor i minnet*, börjar bli alltför påfallande blev föräldrarna oroliga:

De visste nogsam, att ingen gruva någonsin uppfunnits på Parnassen, och att ett lärt Fruntimmer med ingen annan brudskatt än sin lärdom, kunde dömas till Kloster-Orden [...]

Hon får tillåtelse att fortsätta med tyskan, men i övrigt är hon hänvisad till att lära sig traditionella kvinnosysslor:

Dock gjorde jag ganska ringa framsteg vid denna åldern, i de sysslor, jag skulle lära; ty emedan jag vid bågen och knippeldynan alltid var försedd med en bok under förklädet, [...]

När fadern ligger på sin dödsbädd 1734, ber han sin dotter att gifta sig med den tio år äldre Johan Tideman. Hon är då femton år och familjen har flyttat ut på landet. Brodern har tagit över gården och ingenjören Johan Tideman hjälper honom i hans manufaktur- och läggningar.

Hedvig Charlotta, vars kunskapstörst är omöjlig att släcka, umgås en hel del med Tideman, som bland annat är *mycket fallen till Mekaniska vetenskaper*. Men hon vill inte gärna gifta sig med honom:

Såsom en Filosof var han mig kär at höra; men som fästman odräglig att se.

Efter svår beslutsångest bestämmer hon sig ändå för att göra fadern till viljes och de förlovar sig. Hon är dock ganska missnöjd med vad kärleken har att erbjuda henne:

Porträtt av Hedvig Charlotta Nordenflycht.
 Oljemålning av Johan Henrik Scheffel (1690-1781),
 Uppsala universitets konstsamling.
 Foto: Sven Tideman.

Alla de små oskyldiga nöjen, som älskande kunna röna, voro oss obekanta. En allvarsam och torr vishet födde vår vänskap.

Förlovningen varar i tre år och avbryts med ingenting mindre än att Tideman insjuknar och dör 1737. Hedvig Charlotta sörjer sin vän och lider, kanske känner hon även skuld.

Men livet ljusnar snart och redan ett år senare träffar hon sin blivande man, prästen Jacob Fabricius (1703-41). Hedvig Charlotta har återupptagit sina studier i franska och Jacob Fabricius är nu hennes lärare.

De förälskar sig och hennes beslut att leva ogift får ge vika. Efter ett år blir hon övertygad om hans *dygd och gudsfruktan* och kan då med gott samvete ge honom sitt hjärta. Hon är även mycket nöjd med hans yttre företräden:

Här fick jag ersättning i allt det jag förlorat, och vad som briste i utvärtes förmåner hos den förra personen, fanns här i högt mått.

De gifter sig och flyttar från Stockholm till Karlskrona, sedan Fabricius blivit utnämnd till amiralitetspastor. Äktenskapet blir ytterst kort men lyckligt. Redan under deras första år som gifta drabbas Fabricius av en *hetsig feber* och dör hastigt efter nio dagars sjukdom 1741. Hon blir nu änka vid 23 års ålder och hennes sorg är obetvinglig:

Alla sinnen förstördes, och kroppen kastades i yttersta elände. Slag, dåningar, många tillstötande sjukdomar, nattvak och en tankestrid utan vila, [...]

Hon flyttar upp till Stockholm igen, men drar sig undan offentligheten och bosätter sig på Lidingön, där en *liten hydda på landet* blir hennes *sorgeliga boning*. Hon låter sina väggar prydas av sorgliga målningar och hennes harpa spelar idel sorgekväden.

I samband med detta ger hon ut *Den Sörjande Turturduvan*, en samling personliga och självutlämnande klagosånger som gjort henne känd för eftervärlden. Tyvärr besvärar hon av allvarlig gikt och måste därför redan efter ett års tid flytta in till Stockholm

igen, för att få läkarvård.

Efter att ha undersökt diverse arkiv insåg jag emellertid att detta självbiografiska brev, som vi tänkt ställa ut, inte fanns kvar i original. Målsättningen med utställningen *Ett brev betyder så mycket* var just att visa breven i original, vilket betydde att vi faktiskt måste välja bort detta fascinerande brev.

Kvinnors snille

Men så fick jag tips om det brev som slutligen kom med i utställningen, ett brev daterat den tionde september 1750, från Hedvig Charlotta till baron Gustaf Gottfrid Reuterholm.

Vid tiden för detta brev tycks hon ha återhämtat sig väl och lever sedan flera år tillbaka ett utåtriktat och produktivt liv, som den självklara medelpunkten i en stor intellektuell omgångskrets.

I brevet till Gustaf Gottfrid handlar hon åter på uppdrag av Anders Anton von Stiernman. Han planerar fortfarande ett bokverk med *prof af Svenska fruentimrets Snillegåfvor*, kanske är det samma verk som omnämnts tidigare, eller också är det ett nytt projekt.

Hedvig Charlotta inleder sitt brev till sin goda vän sedan många år med *Högvällborne Herr Baron*. Tonen är artig och formell, och alls ingen ovanlig inledningsfras, men jag kan ändå inte låta bli att tänka på att hon några år tidigare inlett sina brev till honom med *Min Baron* vid några tillfällen. Nu har deras relation förändrats och hon koncentrerar sig på sitt ärende. Hon vänder sig till Gustaf Gottfrid för att hon vet att denne hyser stor kärlek till *Snille och merite*. Och så får hon förstås en anledning till att återuppta deras avbrutna *Correspondence*.

Nu ber hon Gustaf Gottfrid om så många namn på svenska fruntimmer som *äro kända för genie samt fallna för Poesi och lectur* som han kan komma på. Hon vill minnas att baronen vid ett tillfälle nämnt två passande damer:

Om så är beder jag på det högsta, at få underrättelse derom, så snart min Baron har tid, at afbryta från sina nödiga Sysslor.

I brevet kan man ana en viss otålighet från fru Nordenflychts sida. Anledningen till hennes iver är att en dansk författare nyligen utkommit med ett utförligt verk kallat *Samling av danske lærde fruentimer* och nu gäller det för svenskarna att inte vara sämre:

Den danske autoren, som gifvit ut ett stort värk, om Danska lärda fruentimer, har fått tillhopa hundrade nie, vår Stiernman drifven af en stark Patriotisk nit, vill åtminstone hafva samma Antal och jerna mer om han får [...]

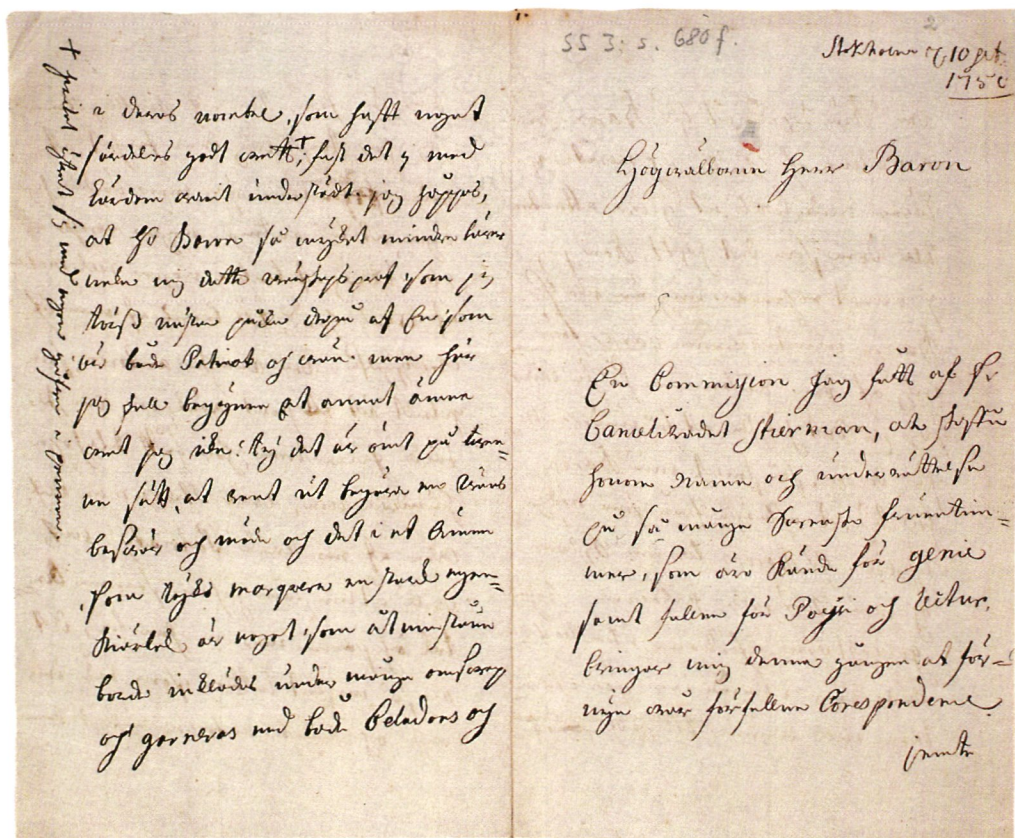
Hon försäkrar honom sedan om att hans två systrar samt hans svägerska, friherrinnan Maya Gyllenstierna, kan passa utmärkt i samlingen lärda fruntimmer. Hon vill dock se några verser de skrivit eller utdrag ur brev

som bevis för sin övertygelse. I ett svarsbrev ger baron Reuterholm henne mycket riktigt flera tips på kvinnliga genier, men anser att hans egna systrar och även svägerska, är alltför *vidskepliga* för att kunna ingå i samlingen.

Till sist vill Hedvig Charlotta be sin goda vän om ytterligare en tjänst, även om det känns genant. Det är även så, att kansli-rådet von Stiernman vill ha en avskrift av de positiva omdömen som hennes antingen *okunnoge* ell. *passionerade* ell. *litet uprictlige* vänner fällt om henne. Kanske vill hon ha, vad vi skulle kalla det, en meritförteckning för egen del också.

Mot slutet av brevet ber hon baron Gus-

Brev daterat
tionde september 1750 från
Hedvig Charlotta Nordenflycht
till Gustaf Gottfrid Reuterholm.
Brevet tillhör Riksarkivet.
Foto: Kurt Eriksson.

Baron Gustaf Gyllen. Rentrisholm, Luleå
Landskapet. 1791, aged Loharna must have
at 33, Loharna, etc. (see at young Gyllen)

2
 Sais belinterger fa, at joen det
 frukoligt, men jo fruker at kom
 me til drit i den antepreier, det
 ar bup, at jo joer and sit. at sin
 man erde antelz jufers afftrike jo
 de eloyer som min antenr alimn
 el. Poffionerade el. lital gvaldign
 arimn, frukelig gylt mig. min kann
 and, at jo outlet af de reflexioner,
 foudet dem i en tale og lukt for
 thilom dem som foudet dinnr som
 the, fup minen ande / and. fule jo
 kumme dem, fo forminet jo ut, at
 thierkome el. fule jo foudet det sit
 the schema and fo, jo thifule. jo

SS 3, 245f

Den 17de Majen, at 1st Baron som
 amateur af Pind og merke i
 Evne indskrevet, at give altanden
 2de den som det 1ste, som jeg
 i anseel ogfinden mig, an 1st af
 Baron indtættningen dater for
 mig af den anden om 1st af den
 1ste om det 1ste, at 1st indskrevet
 1ste den, 1ste 1ste min Baron
 for 1ste at afbringe fra min indtæ-
 1ste 1ste. 1ste Barons tættningen 1ste
 af 1ste 1ste 1ste 1ste 1ste 1ste
 gælder 1ste, 1ste 1ste 1ste 1ste
 end 1ste i blande den, som 1ste
 1ste 1ste 1ste 1ste 1ste 1ste 1ste

[illegible]

Hon mig andan som förenat og tala
 af det fineste ønske. Guds vis i det
 ender minne forbeholdt mig at, at min
 Baron ikke kunne for at tage og
 end det forbeholdt mig vis som min
 ande det at det Baron sigt og det
 i vinderlunde, at anden det som det det
 olange, for at minne det det minne
 Barons Barons og minne min.

Om Baron det minne at minne
 at vis om min fineste minne
 det minne og det minne for det minne
 argumint, det vis det minne det minne
 det at minne om vis det minne
 at minne det minne det minne.

minne allen minne minne, minne, minne
 det minne og minne det minne
 minne om det minne det minne
 at vis minne minne, at minne minne
 det minne det minne det minne det minne
 det minne minne det minne, at minne minne
 om minne, og at vis minne det minne
 som minne minne, at minne minne
 at minne minne det minne minne
 vis minne det minne, at vis minne
 minne minne minne minne

minne minne det minne

minne og minne minne
 minne minne minne minne
 minne minne minne minne

taf Gottfrid hälsa till sin äldre bror, baron
 Axel, så hjärtligt. Baron Axel är kanske den
 av bröderna Reuterholm som kom att stå
 Hedvig Charlotta närmast.

Hon ber också om ursäkt för sin hand-
 stil. Och jag, som haft förmånen att hålla
 Hedvig Charlottas ganska långa brev i mina
 händer, kan hålla med om att handstilen
 mot slutet vittnar om en viss trötthet. Hon
 avslutar med *Högvälborne Hr Barons förbunde
 och hörsamaste tjänarinna H. C. Nordensflycht*.

Som vi kan utläsa av brevet ligger det
 Hedvig Charlotta varmt om hjärtat att för-
 söka få samtiden att inse att kvinnor och
 män har samma intellektuella förutsättning-
 ar. Hon kan med rätta kallas vår första femi-
 nistiska skaldinna. I dikten *Fruentimrets för-
 svar* gör hon upp med självaste Rousseau,
 när denne uttrycker sig nedlåtande om det
 kvinnliga könet. Hon hävdar i dikten att
 kvinnan kan tävla med mannen på alla om-
 råden.

Detta betydde inte att hon hade något
 emot det motsatta könet, tvärtom, många
 av hennes allra bästa vänner var män.

Vad hade då Hedvig Charlotta Norden-
 flycht för relation till denne Gustaf Gott-
 frid, mottagare av ovan nämnda brev?

Hon är en av 1700-talets främsta svenska
 författarinnor men änka, till sin egen stora
 sorg.

Han är baron, sedermera landshövding
 och dessutom ogift. Vid tiden för detta brev
 är hon trettio två år och han 29.

Hon bor i Klarakvarteren i Stockholm
 och han sedan en tid på Stora Ekeby i Ryt-
 terne socken i Västerås stift.

Hedvig Charlotta hade umgåtts med
 bröderna Reuterholm sedan mitten 1740-ta-
 let. De fyra bröderna Esbjörn Christian
 (1710-73), Axel Gottlieb (1714-63), Gustaf
 Gottfrid (1721-1803) och Nils Jacob (1724-91)
 var söner till landshövdingen Nils Reuter-
 holm (1676-1736) i Falun.

Till en början träffar hon Nils Jacob, den yngste brodern, men när denne visar sig upptagen på annat håll väcks hennes intresse för Gustaf Gottfrid. Hans äldre bror, Axel, och Hedvig Charlotta är och förblir också mycket goda vänner livet igenom. Axel kommer även att ingå i Tankebyggarorden.

Men för att återgå till Gustaf Gottfrid, så verkar det som om deras *corespondence* vilat ett tag när Hedvig Charlotta bestämmer sig för att återuppta den. Och om jag redan nu skall avslöja vad jag tror, så är Hedvig Charlottas svärmeri för Gustaf Gottfrid redan överståndet vid tiden för detta brev. Dessutom var det förmodligen ett ganska kort kapitel, i jämförelse med de andra män som under hennes liv kom att uppta hennes själ och hjärta. Några år tidigare, då Gustaf Gottfrid ännu inte flyttat ut på landet, umgås de flitigt i den stora kretsen kring henne i Stockholm. I sin dagbok skriver han om hur roligt de har hemma hos henne och att man:

drack kaffe, trakterades med vin och bakelse, börde en artig konsert, dansade och roade sig på alla sätt i världen till klockan var över 1 på natten.

Andra kvällar går de på Bollhusteatern vid Slottsbacken eller promenerar i Humlegården. En kväll överväger baronen, i sin ensamhet, att fria till Hedvig Charlotta. Han kommer dock fram till att han hellre vill behålla henne som vän. Han tar tydligt avstånd, för att hon inte skall göra sig några förhoppningar.

Hur Hedvig Charlotta reagerar på det uteblivna frieriet vet vi inte, men lite tillspetsat kan man säga att hon är van.

Inga fler äktenskap

Hennes sista stora kärlek heter Johan Fisherström (1735-96), en ung student, som sedan blir en känd nationalekonomisk skriftställare och medlem av Vetenskapsakademien. Han söker upp Hedvig Charlotta och uttrycker sin förtjusning över hennes sätt att dikta. 1761 väljs han in i Tankebyggarorden.

Att han är mycket yngre än hon hindrar henne inte från att hysa de varmaste känslor för honom. När hon inser att hans hänförelse avser hennes diktning är besvikelsen stor och hon skriver några av sina mest kända dikter. Här är två strofer ur dikten *Till *****:

*Den sällhet vet du icke av,
Som lycklig kärlek plägar lova:
Ja väl: mitt hjärta sällt och ömt
Har icke slika nöjen glömt.*

*Men därför tror det välja bäst,
Sen det har allt försökt och prövat:
All häftig åtrå är en gäst,
Som Själen jämt sin frid berövat.
Mitt hjärta fritt, men dock ej kallt
Vill dra en menlös ro av allt.*

Många var de män som hyste beundran för henne, som högaktade henne och trivdes i hennes sällskap, gärna på tu man hand, men något ytterligare giftermål blev det aldrig för Hedvig Charlotta Nordenflycht. Hon dör 1763 vid 44 års ålder av en svår sjukdom, och kanske även av brustet hjärta.

Två sidor

Så här i efterhand kan jag tycka, att de två brev som omnämnts här och som legat till grund för denna artikel, skildrar två olika sidor hos brevskrivarinan. Det första brevet, daterat 1745, är ett genomtänkt brev som sårkerligen lästes upp vid någon av de litterära salongerna i hennes hem. Det andra brevet är skrivet i hast och med sådan iver att hon ber Gustaf Gottfrid ursäkt handstilen. Det var nog inte ovanligt att hon snabbt "sände iväg några rader" till sina vänner och kolleger när andan föll på, ungefär som vi e-postar idag. Likväl tog hon tid på sig, när hon skrev sina alster.

Att ett brev betyder så mycket, det är ingen myt. Och det är heller ingen överdrift – för vem hade Hedvig Charlotta varit för mig idag, om jag inte fått ta del av hennes brev?

Källor och litteratur

Byström, Tryggve,

Studier i Hedvig Charlotta Nordenflychts
biografi.
Stockholm 1980.

Clayhills, Harriet,

Kvinnohistorisk uppslagsbok.
Stockholm 1992.

Den svenska litteraturen, del 2:

Upplysning och romantik: 1718-1830
(red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc).
Stockholm 1988.

Ett brev betyder så mycket:

tio brev från Postmuseums utställning under Kulturhuvudstadsåret 1998

(*Meddelanden från Postmuseum nr 42*).
Stockholm 1998.

Kruse, John,

Hedvig Charlotta Nordenflycht:
ett skaldinne-porträtt från Sveriges
rococo-tid
Lund 1895.

Nordenflycht, Hedvig Charlotta,

1718 -1763,
Den sörjande turturduvan: poesi och prosa
(I urval samt med inledning och
kommentarer av Torkel Stålmarck).
Stockholm 1963.

Nordenflycht, Hedvig Charlotta,

1718 -1763,
Samlade skrifter, del 3:1
(utgivna av Hilma Borelius).
Stockholm 1938.

Nordenflycht, Hedvig Charlotta,

1718 -1763,
Skrifter (red. Torkel Stålmarck och med
inledning av Sture Allén).
Stockholm 1996.

Salongsliv; salonger och salongsvärdinnor

(urval och kommentarer av Daniel Hjorth).
Stockholm 1998.

Stenerudh, Gunnar,

Brevet – Meddelandet genom tiderna II
(*Posttryttaren* 1965).

Stålmarck, Torkel,

Hedvig Charlotta Nordenflycht
– ett porträtt.
Stockholm 1997.